

Föreläsning 6/1953.

Lappmarkerna

i administrativt hänseende.

Med lappmark menades ursprungligen det område, som utgjorde handels-distrikt för den ena eller andra samfälligheten av birkarlar, d.v.s. de köpmän som fram till början av 1600-talet drev handel med lapparna och uppburo skatt för Kronan av dem. Då birkarlarna bodde endast i Kemi, Torneå, Luleå och Piteå, nämndes deras distrikt Kemi, Torneå etc. lappmarker. Umeå och Ångermanna lappmarker fördes troligen senare in under lappmarksbegreppet. Genom lappmarksplakaten 1673 27/9, 1695 3/9 och 1749 24/11 befordrades inflyttning och nybyggesanläggning i lappmarkerna. (15 frihetsår, frihet för militärtjänst jämte andra förmåner).

De norrländska lappmarkerna fingo sina områden avgränsade till nedan-nämnda, så småningom tillkomna socknar.

Kemi lappmark: Enare, Sådankylä och Kusamo socknar.

ind. Skilpäss s. 124 skulle ha varit Kemi lappmark från 1750

Torneå lappmark: Utsjoki[†] (till 1810, då denna socken överfördes till Kemi lappmark), Juckasjärvi och Enontekis (Karesuando) socknar.

Luleå lappmark: Gällivare och Jokkmokks socknar.

Piteå lappmark: Arvidsjaur och Arjeplogs socknar.

Umeå lappmark: Lycksele socken.

Ångermanlands eller Åsele lappmark: Åsele socken (Fredrika, Doroteå, Vilhelmina).

Dessa lappmarker, utom Åsele lappmark, förenades 1638 med Västerbottens län; Åsele lappmark överfördes 1694 i uppbördshänseende till samma län (men kvarstod i judiciellt hänseende under Ångermanlands södra domsaga).

†
Perioden 1751-1810 var lappmarkerna uppdelade i Norra och Södra lappmarken.

Norra lappmarken: Torneå och Kemi lappmarker

Södra lappmarken: Luleå, Piteå, Umeå och Åsele lappmarker.

† Före år 1730 hade lappmarkerna egna lappfogdar. År 1731-1750 var de i administrativt hänseende underlygande de anten fjärderna, anten anslutna till resp. Storskans fogdare (Skilpäss. Lappmarken, s. 10)

Efter freden 1809, då Kemi lappmark och Utsjoki socken av Torneå lappmark överfördes till Finland samt Norrbottens län bildats, gjordes ny indelning:

Norrbottens läns norra lappmarksfögderi (Torne lappmark): Juckasjärvi och Enontekis. Existerade 1810-1836; därefter uppgick fögderiet i Torneå fögderi. 1810-1836

Norrbottens läns södra lappmarksfögderi: Jokkmokks och Gällivare socknar. Existerade 1810-1826. Därefter ingick Jokkmokk i Luleå fögderi och Gällivare i Kalix fögderi, varvid fögderiet upplöstes. 1810-1826

Västerbottens läns lappmarksfögderi: Åsele, Umeå och Piteå lappmarker; Piteå lappmark överfördes 1856 till Norrbottens län (och ingick 1856-1867 i Luleå fögderi för att därefter utgöra eget fögderi). 1810-1946

I administrativt avseende stodo lappmarkerna ursprungligen under lappfogdar (med en länsman för varje lappby). Instruktioner för lappfogdarna 1607 och 1695. Ny instruktion utfärdades om lappmarksfögderiernas administration 1760 5/8 för "kronofogdarna i lappmarken".

Häradsskrivare funnos ej i lappmarkerna; kronofogden ombesörjde de göromål som i andra fögderier åvilade häradsskrivare (genom expeditionsfogden i Vb lappmarks fögderi). Då mentalsskrivning av befolkningen inom lappmarkerna infördes genom kungl. förordning 1866 9/11 (nr 70/1866), ombesörjdes denna förrättning i socknarna av länsmännen. Sedan kronofogdeinstitutionen upphört år 1917, tillsattes häradsskrivare i det enda fögderi inom lappmarken som återstod, Vb läns lappmarksfögderi.

Litt.: Samling av författningar ang. de s.k. lappmarksfriheterna utg. av E. Poignant, 1872. A. Hülphers, Lappmark, Å. Holmbäck, Om lappskattelandsinstitutet, 1922. G. Thuland, Lappmarken som särskilt juridiktionsområde (i Norrbotten 1950-51).

H.P.